דבשה לבנה Melilotus albus צמח נפוץ שפרחיו עשירים בצוף (ספטמבר 2020)

כתבה: ערגה אלוני

דבשה לבנה *Melilotus albus* (המשתייכת לקיטניות) היא צמח חד-שנתי או דו-שנתי גבוה (עד 2.5 מ') הגדל בגדות נחלים ושדות ברוב אזורי הארץ (שמידע 2005).

לצמח מערכת שורשים עמוקה ומסועפת. בארה"ב (Stoa. 1933) נמצא שבשנה הראשונה הצמח מפתח שורש אחד המעמיק כמטר בקרקע. לקראת סוף אותה שנה ועם התבססותו, הוא מצמח מספר שורשים לרוחב. רוב שורשי הרוחב היו ארוכים וחלקם העמיקו לעומק של מטר וחצי ויותר. כמו יתר השורשיהם של צמחים ממשפחת הקטניות, הם עשירים בפקעיות חנקן בהן מקובע חנקן מהאוויר באמצעות חיידקים קושרי חנקן (בר-ניר 2000).

הגבעולים ירוקים בהירים לרוב זקופים ומסועפים מאוד, גבעולים עליונים וגם כאלה היוצאים מחיק העלים, מסתיימים בתפרחות. העלים מורכבים תלתניים, מסורגים על הגבעול (פינברון-דותן. דנין. 1991). העלעלים אליפטיים מוארכים, שפתם משוננת. העלעלים הצדדיים בעלי פטוטרת קצרה, העלעל האמצעי נישא על פטוטרת ארוכה. 2 עלי לואי באורך 5-8 מ"מ, מעורים בבסיס הפטוטרת.

מימין: דבשה לבנה על גדות נחל אלכסנדר. משמאל ענף נושא תפרחת ועלים. צילום ערגה אלוני©

הפרחים דו מיניים, לבנים וקטנים, אורכם 2-3 מ"מ פרפרניים נישאים על עוקץ קצר. יושבים בתפרחת זקופה דמוית שיבולת (20-30 פרחים). לפרח 5 עלי גביע בעלי שינים כמעט שוות בארכן. הכותרת בת 5 עלים: המפרש רחב, העלים הצדדיים (משוטים) צרים ראשם מחודד, הסירה – מורכבת מ-2 עלים צרים מקבילים וצמודים, בהם מסתתרים 10 אבקנים. 9 מהם בעלי זירים ארוכים לבנים מאוחים עד שליש מאורכם. אבקן עשירי חופשי. השחלה עילית בת עלה שחלה אחד. עמוד העלי קצר (Zohary, 1966). **דבשה לבנה** פורחת מאפריל עד אוקטובר. הפרח מייצר הרבה צוף המושך אליו דבורים צרעות וחרקים אחרים, והם המאבקים. עם ההפריה מתפתח פרי שהוא תרמיל קצר (3 מ"מ) שאינו נפתח המכיל 1 (2) זרעים. בקצהו נותר שריד העלי. הזרע מעוגל דמוי ביצה, מקומט. צורת הקימוט של קליפת הזרע היא אחד מסימני הגדרת מיני הדבשה .(Turkington et al. 1978) נביטת הזרעים וההתפתחות הנבט, מתקיימת באביב כאשר הקרקע רטובה והטמפרטורות עלו. הצמח גדל מה[illegible] צמיחתו הנמרצת, להתחרות בצומח גדות הנחלים.

מימין: תפרחת בשלמותה באמצע: מבנה פרח המפרש, משוטים וסירה. צילם ליאור אלמגור©. משמאל: פרי תרמיל צילמה ערגה אלוני©

הסוג **דבשה –**Melilotus , מקורו אירופאי. **המינים:** M. albus ו- M. officinalis שייכים לתת הסוג Eumelilotus, מקור שניהם הוא אזור ים תיכון ומרכז אירופה והם נדדו לטיבט (Smith & Gorz 1965), והתפשטו הלאה. **דבשה לבנה** הוכנסה לארה"ב בשנת 1664 כצמח חקלאות ומקור מזון לדבורים. ושם התפשטה לרוב אזוריה. הצמח הוא פולימורפי וריאבילי ביותר. באירופה התופעה בוטת יותר מאשר בפרטים הגדלים בארה"ב. Suvorov (ע"פ Stevenson. 1969) חילק את הדבשה ל-3 תתי מינים מספר אקוטיפים וזנים השונים בעיקר במורפולוגיה שלהם: בעובי הגבעול הראשי, בנוף ובסבך הצמח, בזמן בגרותו ובהופעת פרחים, בעלים- בצבע, בכמותם צורתם וגודלם, בכמות הפרחים וגודלם (ובשוני במבנה חלקי הפרח הפרפרני: במפרש במשוטים ובסירה. כמו כ נמצאו הבדלים בצבע הזרעים שהוא -ירוק כהה או בהיר, וצהוב (Turkington et al 1978)

בית הגידול של **דבשה לבנה** אינו אחיד: הצמח גדל בעולם באזורים אקלימים שונים- מקווי הרוחב הגבוהים כמו באלסקה בטמפ' (3.3 – מעלות C) וקנדה. בקנדה הוא גדל גם בבתי גידול בממוצע משקעים מתחת ל -170 מ"מ, וגם במקומות עם כמות משקעים המתקרבת ל- 4000 מ"מ. בארץ הצמח גדל באזור הים תיכוני בממוצע משקעים של 800-900 מ"מ באזור הגליל, ב-500 מ"מ במרכז הארץ והוא מדרים עד הערבה וים המלח בכמות של כ-30 מ"מ. הוא עמיד לבצורת וליובש אך מעדיף שמש מלאה וחום, במקומות חמים הוא מקדים לפרוח. יכולתו להתקיים גם בתנאי קיצון קשורה בין היתר למערכת השורשים עמוקה המצויה בקרקע. הצמח אינו מפונק והוא גדל בקרקעות בעלות מרקם ותכונות שונות: בקרקעות חרסיתיות וסילטיות ובדיונות חול ב- pH שבין 5-8(קרקעות חמוצות ונטראליות). הוא מצוי בשטחים מוצפים (בקנדה), במדרונות אבנוניים גירניים ובגדות נחלים. גדל טוב בקרקעות לחות עשירות בחומרי הזנה אך הוא גם סובלני למלח וליובש.

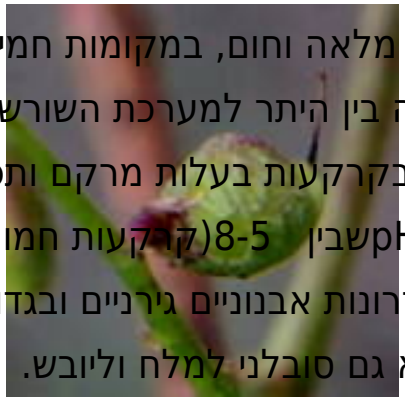

דבשה לבנה שמקורה באירופה ובאסיה, הוכנסה לארה"ב כגידול פוטנציאלי להעשרת

הקרקע בחנקן כצמח מרעה וכצמח מזון לדבורים. עם השנים, נפוצו זרעים לסביבה והתפתחו אוכלוסיות צפופות רבות בצדי הדרכים, באזורים עירוניים באזורים מופרעים ובגדות הנהרות, שם הצמח יצר עומדים צפופים הדוחקים מינים מקומיים ומאיימים על קיומם. ההשפעות הסביבתיות של הצמח באזורים מסוימים בצפון אמריקה כמו באלסקה, בטנסי ובעיקר באזורים המערביים במישור הגדול, הפכה למכרעת, והצמח הוגדר כעשב רע וכצמח פולש באלסקה (Jeffery et al 2011). התפשטות והתאזרחות הצמח בכל מדינות בארצות הברית ובקנדה עוררה דיונים בין היותה צמח מועיל או מזיק. אך תפוצת הזרעים המהירה והתפשטות המין גורמת נזק למינים מקומיים (Wolf. et al 2003).

כדי להפחית את הנזק החלו לדכא את הצמח בכמה דרכים: הצמח נחתך והגדמים שנותרו בבסיס נמרחו בחומר כימי. צמחים אחרים כוסחו בתחילת הקיץ בטרם יצר זרעים. כמו כן השתמשו בשריפת שטחים ובחומרי הדברה. נמצא שצמחים שנשרפו התחדשו והזרעים בקרקע השומרים על כושר נביטה זמן ממושך, מעודדים לנבוט בחום שריפות חוזרות. בשל עמידות הצמח משתמשים כיום גם בחומרים כימיים קוטלי צמחים.

ערכה של **דבשה לבנה** ידוע לאדם מאז התקופות הקדומות. ביוון העתיקה שני המינים (M. albus M. officinalis) היו מוכרים ונמצאו בשימוש לצרכי מרפא (Smith. & Gorz 1965). ברפואה העממית בארץ, הוא משמש תרופה נגד הקאות ובחילה. הוא ממריץ את הגוף, ומשכך כאבים, ומוריד לחץ-דם (קריספל 1985). התרופה בשתייה מתקבלת ע"י הרתחת חלקי הצמח בעיקר עלים ופרחים במים. כמו כן נהוג במרתח זה לרפא דלקת עיניים ופגעים בעור. כצמח מרפא כיום, הוא משמש בעיקר לטיפול בהפרעות עיכול בקרישת דם (העלים מכילים דיוקמרול שהוא חומר נוגד קרישה) וביתר לחץ דם, כחומר הרגעה, נוגד דלקת ועוויתות, ובעיקר קשיי עיכול וגזים. מקובל בין ערביי הארץ להשתמש בחלקי צמח כתבלין לחלב ולמוצריו המוסיפים להם ריח טוב.

תפוצת הצמח בארץ היא בעיקר בחבל הים-תיכוני: גולן, גליל, עמק ירדן עליון, כרמל, הרי יהודה, שרון, שפלה, ובקעת הירדן. נדד דרומה למדבר יהודה ובקעת ים המלח באזורים בהם מצויים מים.

תפוצת המין בעולם היא נרחבת: מצוי בארצות סביב הים-התיכון במרכז אירופה בדרומה ובצפונה, מספרד ועד קזחסטן ומיאנמר. מצוי בצפון אמריקה, אוסטרליה, טסמניה ניו זילנד, דרום אפריקה וצפון-מזרח אפריקה. אסיה, בארצות הברית נחשב למין שכיח ביותר.

ספרות:

בר-ניר ד 2000 מיון החיידקים לפי מוצאם האבולוציוני ותכונותיהם הפיסיולוגיות. נספח לקורס "עולם החיידקים", האוניברסיטה הפתוחה.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י הוצאת דפוס המקור. עמ'. 175

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

———————————————————————————

Conn JS And Seefeldt SS 2009 Invasive white sweetclover *Melilotus officinalis* control with herbicides, cutting, and flaming, Invasive Plant Science and Management 2(3), pp. 270–277.

Jeffery SC Nancy R Werdin-Pflsrerer KL Beattie R et al. 2011 Ecology of Invasive *Melilotus albus* on Alaskan Glacial River Floodplains. Arctic, Antarctic, and Alpine Research 43: 343-354.

Seefeldt SS Collins WB Kuhl JC and Clauss M 2010 White sweetclover *Melilotus albus* and narrowleaf hawksbeard (Crepis tectorum) seed germination after passing through moose. Invasive Plant Science and Management 3: 26–31.

Smith WK and Gorz HJ 1965 Sweetclover improvement Adv. Agron. 17: 163-231.

Stevenson GA 1969 An agronomic and taxonomic reviw of the genus *Melilotus* Mill. Can. J. Plant Sci. 49: 1-20.

Stoa TE 1933 Persistence of viability of sweet clover seed in a cultivated

soil. Journal of American Society of Agronomy 25: 177–181.

Turkington RA Cavers PB And Rempel E 1978 The biology of Canadian weeds, Melilotus alba Desr. And *M. officinalis* (L.) Lam., Can. Jou. of Plant Sci. 58(2) pp. 523–527.

Wolf JJ Beatty SW and Carey G 2003 Invasion by sweet clover *Melilotus* in montane grasslands, Rocky Mountain National Park. Annals of the Association of American Geographers 93:531–543.

Zohary M 1966 Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem. Vol.2 pp 152-153.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית"©

ציטוט: אלוני ע 2020 דבשה לבנה Melilotus albus צמח נפוץ שפרחיו עשירים בצוף (ספטמבר 2020). פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 7.
https://www.kalanit.org.il/melilotus-albus-9-2020